

Kärt Pormeister
kart.pormeister@smartius.ee

Teie 06.05.2024
Meie 04.02.2025 nr 1.5-1.1/1167-2

Vastus pöördumisele

Lugupeetud Kärt Pormeister

Käesolevaga edastab Sotsiaalministeerium vastused kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seaduse (KVEKS) kohta esitatud küsimustele. Vastuste koostamisel on lähtutud kehtivast seadusest ning asjakohastest rakendusaktidest. Vastused on esitatud küsimuste järel. Toome selgitused kehtiva seaduse normide pinnalt.

Ühtlasi vabandame vastuse hilinemise pärast, mis on tingitud 2024. aastal tervishoiu valdkonnas toimunud personali- ja struktuurimuudatustega.

1. Nõuded sugurakudoonori vanusele.

1.1. Kas sugurakudoonori vanusele seatud nõuded kehtivad ainult anonüümsete doonorite või ka teiste sugurakudoonorluse liikide puhul?

Seadus ei erista otsesõnu vanusepiirangute osas anonüümseid ja mitteanonüümseid doonoreid (kehtivad vanusepiirangud kas vanem kui 35 a naine või 40 a mees), välja arvatud § 23 lõikes 3 sätestatud erand.

Nii munaraku- kui seemnerakudoonorluse korral tuleb arvestada tõendus põhise teadmise, et doonori vanuse tõustes suureneb kromosomaalsete, geneetiliste haiguste risk järglastele, seda eriti naiste munarakkude kvaliteedi langust silmas pidades, mistõttu on doonori ülemise vanusepiiri kehtestamist peetud vajalikuks.

1.2. Kas sugurakudoonori vanusele seatud nõuded kehtivad partnerannetuse korral? Kas sugurakudoonori vanusele seatud nõuded kehtivad mittepartnerannetuse korral?

Seadus ei tee selles osas otsesõnu erandeid.

1.3. Kas § 23 lõikes 3 kirjeldatud juhul peab munarakudoonor olema igal juhul naise sugulane või kehtib erand vanuse ülempiirist ka mittepartnerannetaja puhul, kes pole naise sugulane?

KVEKS § 23 lõikes 3 sätestatud erand vanuse ülempiirist kehtib ainult juhul, kui munarakudoonor on naise sugulane.

2. Kirjalik leping doonoriga

2.1. Kas kirjaliku lepingu nõue kehtib ainult anonüümsetele doonoritele? Kas partnerannetajaga tuleb KVEKS § 25 lõike 1 järgi sõlmida eraldi kirjalik leping

sugurakkude annetamiseks? Kas mittepartnerannetajaga tuleb KVEKS § 25 lõike 1 järgi sõlmida eraldi kirjalik leping sugurakkude annetamiseks?

KVEKS § 3¹ sätestab kunstliku viljastamise doonori mõiste (edaspidi *doonor*), kelleks on anonüümne doonor, mittepartnerist doonor või partnerannetaja, kes loovutab vabatahtlikult oma sugurakke kunstlikuks viljastamiseks. Kui seadusest ei tulene teisiti, loetakse nii munaraku- kui ka spermadoonor doonoriks. KVEKS § 25 lõike 1 kohaselt peab tervishoiuteenuse osutaja sõlmima sugurakudoonoriga kirjaliku lepingu. Seadus ei erista lepingu sõlmimise nõudes anonüümseid, mitteanonüümseid, partnerannetajast või mittepartnerannetajast doonoreid.

2.2. *Kui partnerannetaja ja/või mittepartnerannetajaga tuleb samuti sõlmida eraldi kirjalik leping sugurakkude annetamiseks, siis mis küsimusi peab antud leping hõlmama?*

Seaduses ei ole sätestatud, milliseid teemasid või küsimusi peab leping hõlmama, kuid sõlmitav leping peab olema kooskõlas KVEKS § 25 lg 1 seatud tingimustele suguraku doonorile ja terviseministri 20.12.2023 nr 73 määrusega „[Kunstliku viljastamise alane nõustamine](#)“. Lepingu sõlmimine ja selle tingimuste seadmine on vastava tervishoiuteenuse osutaja pädevuses järgides kehtivat seadusandlust.

3. *Naissoost partner/abikaasa mittepartnerannetajana*

3.1. *Kas KVEKS § 23 lõike 1 mõttes tähendab "võõrast munarakust" ka mittepartnerannetaja munarakku või ainult anonüümse doonori munarakku?*

Võõras munarakk on naise sugurakk, mis pärineb teiselt naiselt kui see, kellele seda kasutatakse kunstlikuks viljastamiseks. Võõras munarakk on iga munarakk, mis ei pärine naiselt endalt, sõltumata sellest, kas doonor on anonüümne või mitte.

3.2. *Kas KVEKS § 23 lõige 1 tähendab, et doonormunarakust loodud embrüo ülekandmine naisele on lubatud vaid juhul, kui esineb meditsiiniline põhjus, mis ei võimalda naise enda munarakku kunstlikus viljastamises kasutada?*

Naise kunstlik viljastamine on võõrast munarakust loodud embrüoga lubatud vaid juhul, kui selleks on meditsiiniline näidus.

3.3. *Kas naissoost partner/abikaasa saab olla munarakudoonor vaid juhul, kui tema partneri/abikaasa (kes soovib rasedust kanda) enda munarakke ei saa meditsiinilistel põhjustel kasutada?*

Naissoost partner või abikaasa saab olla munarakudoonor ainult siis, kui meditsiinilistel põhjustel ei ole võimalik kasutada naise enda munarakke.

3.4. *KVEKS § 3² lõike 1 järgi saab partnerannetajaks olla vaid mees. See tähendab, et naissoost partner/abikaasa saaks munaraku doonorina olla mittepartnerannetaja. Mittepartnerannetaja puhul on välistatud lapse põlvnemise tuvastamine mittepartnerannetajast. Kui naissoost abikaasa on mittepartnerannetaja ning kunstlikul viljastamisel kasutatakse naissoost abikaasa kui mittepartnerannetaja munarakku, kas KVEKS § 17² reguleeritud nõusoleku andmise kaudu on võimalik tuvastada lapse põlvnemine naissoost abikaasast, kes on samaaegselt mittepartnerannetajast munarakudoonor?*

Vastavalt KVEKS § 3² lõikele 1 saab partnerannetajaks olla vaid mees, mistõttu naissoost abikaasa, kes loovutab oma munarakud, on mittepartnerannetaja. Üldreeglina ei saa mittepartnerannetajast sugurakudoonorist põlvnemist tuvastada, kuid KVEKS § 17² lõige 4 sätestab erandi: kui naissoost abikaasa annab kirjaliku nõusoleku oma abikaasa kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerannetaja sugurakkudega, loetakse laps põlvnevaks

nõusoleku andnud naissoost abikaasast. Seaduse seletuskirja kohaselt on sellise regulatsiooni eesmärk tagada lapse ja vanemate vahelise põlvnemissuhte õiguskindlus, vältides võimalust, et hiljem vaidlustatakse lapse põlvnemine kas nõusoleku andnud naissoost abikaasa või kolmandate isikute poolt („Põlvnemissuhe tekib kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andmise kaudu ning seda ei saa hiljem vaidlustada ei enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud naine ega ka kolmandad isikud.“). Seega, kui naissoost abikaasa loovutab oma munarakud mittepartnerannetajana ja annab KVEKS § 17² lõike 1 kohase nõusoleku, siis loetakse laps temast põlvnevaks ning seda suhet ei ole võimalik hiljem vaidlustada.

4. Kunstliku viljastamise nõusoleku ulatus.

Kunstliku viljastamise alase nõustamise määruse § 5 lõike 3 järgi annavad kunstlikus viljastamises osalevad isikud enne igat kunstlikku viljastamist määruses sätestatud nõuetele vastava kirjaliku nõusoleku.

4.1. Kas "enne igat kunstlikku viljastamist" tähendab enne igat inseminatsiooni või embrüo ülekandmise protseduuri? Kui vastus eelmisele küsimusele on eitav, siis kuidas tuleb tõlgendada fraasi "enne igat kunstlikku viljastamist"?

Kunstliku viljastamise alase nõustamise määruse seletuskirja kohaselt tuleb enne igat kunstliku viljastamise protseduuri anda kirjalik nõusolek. See tähendab, et enne uue kunstliku viljastamise tsükli algust – mis võib hõlmata erinevaid etappe, nagu munarakkude kogumine, viljastamine ja embrüo siirdamine – peavad osalevad isikud andma uue nõusoleku. Enne igat kunstlikku viljastamist viitab kogu protseduuritsüklile, mitte üksikutele etappidele, nagu inseminatsioon või embrüo ülekandmine.

5. Mittepartnerannetaja nõusoleku ulatus.

KVEKS § 20 sätestab, et naise kunstlik viljastamine hiljem kui üks kuu pärast partnerannetuses osalenud mehe surma, kellelt pärinevad seemnerakud, on keelatud. Keeld ei näi kehtivat mittepartnerannetaja suhtes.

5.1. Kas mittepartnerannetaja nõusolek kunstlikuks viljastamiseks kehtib ainult ühe kunstliku viljastamise (st ühe inseminatsiooni või embrüo ülekandmise) suhtes?

Mittepartnerannetaja nõusolek kehtib kogu kunstliku viljastamise protseduuritsükli suhtes, mitte ainult ühe konkreetse protseduuri (nt inseminatsiooni või embrüo ülekandmise) kohta, ning iga uue tsükli alguses tuleb anda uus kirjalik nõusolek.

5.2. Kas mittepartnerannetajal on võimalik anda nõusolek kunstlikuks viljastamiseks selliselt, et nõusolek ei kehti vaid ühe kunstliku viljastamise protseduuri suhtes vaid on piiratud elusalt sündivate laste arvuga? (näiteks mittepartnerannetaja annab nõusoleku tema sugurakkude kasutamiseks kunstlikus viljastamises, et sünniks üks laps, sõltumata sellest, kui mitu korda tuleb kunstliku viljastamise protseduure korrata).

Tulenevalt terviseministri 20.12.2023. a määruse nr 73 „Kunstliku viljastamise alane nõustamine“ § 5 lg 3 kohaselt peavad kunstlikus viljastamises osalevad isikud andma enne igat kunstlikku viljastamist kirjaliku nõusoleku. Seega ei ole võimalik anda nõusolekut kunstlikuks viljastamiseks selliselt, et see oleks piiratud elusalt sündivate laste arvuga. Iga kunstliku viljastamise protseduuritsükkel nõuab uut kirjalikku nõusolekut, sõltumata sellest, kui mitu korda tuleb protseduure korrata või kui palju lapsi soovitakse saada.

5.3. Kas KVEKS § 20 keeldu tuleb mõista nii, et see keeld ei hõlma mittepartnerannetust? Kui mittepartnerannetaja sureb pärast kunstliku viljastamise nõusoleku andmist, kuid enne kunstliku viljastamise läbiviimist (st enne inseminatsiooni või embrüo

ülekanndmist), kas naise kunstlik viljastamine on lubatud hiljem kui üks kuu pärast mittepartnerannetaja surma?

KVEKS § 20 kohaselt on naise kunstlik viljastamine hiljem kui üks kuu pärast partnerannetuses osalenud mehe surma keelatud. Seadus ei sätesta mittepartnerannetuse kohta otsest piirangut nagu partnerannetuse puhul. Samuti on seaduse seletuskirjas välja toodud järgmine :“§ 20 teksti täpsustatakse, et peale partnerannetuses osalenud mehe, kellelt pärinevad seemnerakud, mida kasutatakse kunstlikuks viljastamiseks, on keelatud“.

6. Nõustamisprotokolli detailsus.

Kunstliku viljastamise alase nõustamise määruse § 2 lõike 1 punkti 6 ja § 3 lõike 1 punkti 9 järgi peab tervishoiuteenuse osutaja nõustamise käigus muuhulgas selgitama vastavalt sugurakudoonorile ja kunstlikku viljastamist soovivale naisele, milliseid tervise- ja demograafilisi andmeid nende kohta kogutakse ning nende töötlemise tingimusi.

6.1. *Pidades silmas, et isikuandmete töötlemine kunstliku viljastamise käigus on reguleeritud õigusaktides, siis mis teavet peab tervishoiuteenuse osutaja nõustamise käigus eraldi esile tõstma?*

Tervishoiuteenuse osutaja peab kunstliku viljastamise alase nõustamise käigus selgitama sugurakudoonorile ja kunstlikku viljastamist soovivale naisele, milliseid tervise- ja demograafilisi andmeid nende kohta kogutakse, kuidas ja kui kaua neid säilitatakse ning kes neile ligi pääseb. Samuti tuleb teavitada andmete töötlemise tingimustest, sh anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse tagamisest, võimalikust edastamisest riiklikele registritele või teadusuuringuteks ning isikute õigustest oma andmete osas, sealhulgas nende töötlemise piiramisest. Nõustamise eesmärk on tagada, et osalejad teevad informeeritud otsuseid oma andmete kasutamise ja töötlemise kohta.

6.2. *Määruse § 2 lõike 1 punkt 11 ja § 3 lõike 1 punkt 12 nõuavad, et tervishoiuteenuse osutaja selgitaks sugurakudoonorile ja kunstlikku viljastamist soovivale naisele psühholoogilise ja õigusliku nõustamise võimalusi. Tervishoiuteenuse osutaja ei paku reeglina õigusliku nõustamise teenust ning ei pruugi pakkuda psühholoogilise nõustamise teenuseid. Mis teavet tuleb sel juhul nõustamise võimaluste kohta anda, pidades silmas, et tervishoiuteenuse osutaja ei saa anda soovitusi konkreetsete teenuseosutajate kohta?*

Tervishoiuteenuse osutaja peab andma üldist teavet õigusliku ja psühholoogilise nõustamise võimaluste kohta. Samuti tuleb selgitada, millistes olukordades võivad need teenused olla asjakohased, ning suunata isik üldistele teabeallikatele, nagu näiteks veebist leitavad teenusepakkujad, erialaliidud või vastavate organisatsioonide kogutud teave teenuse pakkujatest.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Nikita Panjuškin
tervishoiuteenuste osakonna juhataja

Pille Saar
Pille.Saar@sm.ee